

1

Норман Бейтс дивився з вікна бібліотеки, намагаючись не бачити ґрат.

Просто не помічай їх — оце й був секрет успіху. Коли не помічаєш чогось, це блаженство. Але блаженства не було, такі фокуси не спрацьовують за ґратами лікарні. Колись це була належна штату лікарня для психічнохворих злочинців, але ж тепер ми живемо за більш освіченої доби, тож лікарню вже так не називають. А втім, на вікнах однаково є ґрати, а він і далі сидить за ґратами й дивиться надвір.

«Камінні мури — це ще не тюрма, залізні ґрати — аж ніяк не клітка», — сказав поет Ричард Лавлейс ще в XVII сторіччі, отже, дуже давно. Та й Норман сидить тут дуже давно: не триста років, але здавалося, ніби сплинули сторіччя.

Та все ж, якщо він мав сидіти, бібліотека, мабуть, — найкраще місце, а праця бібліотекарем — нетяжкий обов'язок. Дуже мало пацієнтів цікавилися книжками, тож Норман мав доволі часу, щоб читати самому. Саме так він натрапив на Ричарда Лавлейса і на всіх інших авторів: сидючи день у день у прохолодній сутіні бібліотеки, де ніхто не заважав. Начальство, знаючи, що йому властиве чуття відповідальності, навіть дало йому окремих стіл, засвідчивши цим свою довіру.

Норман був удячний за це. Але в миті, коли сяяло сонце, а на вулицях за вікном виспівували птахи, розумів, що Лавлейс брехун. Птахи вільні, а Норман у клітці.

Він ніколи не казав про це лікарю Клейборну, бо не хотів бентежити його, але не міг не мати таких почуттів. Це ж так несправедливо, так нечесно!

Хоч би які події трапились, які привели його сюди, — хоч би що, як *розповідали* йому, трапилося, — це все сталося

дуже давно. Дуже давно в іншій країні, а хвойда мертва. Тепер знав, що *він* — Норман Бейтс, а не його мати. Він уже не був божевільним.

Звичайно, в наші дні вже немає божевільних. Нікого, хоч би що він скоїв, не назвуть маніяком, лише скажуть, що в нього психічний розлад. Але хто б не мав психічного розладу, якби його замкнули в клітці з гуртом безумців? Клейборн не називав їх так, але Норман одразу бачив, божевільна людина чи ні, а за довгі роки він бачив багато божевільних. Звичайно їх називали пришелепкуватими. Але ж нині останнє слово належить телебаченню, а там казяться шаленці, диваки та мудаки. Що сказав би естрадний комік у ток-шоу про гру з неповною колодою карт?

Що ж, ця колода повна, дарма що всі карти були проти Нормана. А він був не згоден із цією гумористичною термінологією, вжитою для опису тяжкої хвороби. Дивно, як кожен намагається приховати правду нісенітницями. Як-от розмовні еквіваленти смерті: спочити, відійти, задерти бороду, дати дуба, гигнути. Легенький мазок, щоб розвіяти важкий страх.

А що зі словами? «Палиці й каміння потрощать мої кістки, а слова ніколи не зашкодять мені». Ще одна цитата, але не з Ричарда Лавлейса. Так полюбляла казати мати, коли Норман був маленький. Але тепер вона мертва, а він і досі живий. Живий і в клітці. Він знає про це, дивиться правді у вічі, отже, психічно нормальний.

Якби цей факт усвідомили, його б судили за вбивство, довели б його провину й ув'язнили б. У в'язниці він просидів би кілька років, щонайбільше сім або вісім. Натомість стверджують, ніби він психопат, хоча це неправда; божевільні *вони*, бо замикають хвору людину довічно, а вбивць випускають на свободу.

Норман підвівся й підійшов до вікна. Коли притулився до шибки, ґрати вже не обмежували поле зору. Тепер він мав змогу побачити територію лікарні, що цього недільного пополудня іскрилася під яскравим весняним сонцем. Пташині співи долинали тепер виразніше, заспокоювали, видавалися

мелодійнішими. Сонце і співи перебували в гармонії, справжня музика сфер.

Коли Нормана привезли в цю лікарню, не було ні сонячного сяєва, ні співів, тільки морок і крики. Морок у душі, місці, де можна ховатися від дійсності, а крики — голоси демонів, які нищпорили там, погрожували і звинувачували. Але лікар Клейборн дібрав спосіб дійти серед мороку до Нормана й прогнати демонів. Його голос — голос психічного здоров'я — угамував крики. Норману знадобився довгий час, щоб вийти зі своєї криївки й дослухатися до голосу розуму, голосу, який повідомляв, що він не мати, що він — як вони кажуть? — своя власна особа. Особа, яка чинила зло іншим людям, але ніколи не чинила його свідомо. Отже, не може бути ні провини, ні осуду. Зрозуміти це означає зцілитися, визнати, що ти вилікувався.

Норман вилікувався. Немає гамівної сорочки, немає обитої матами кімнати, не дають седативних препаратів. Як бібліотекар він мав доступ до книжок, які завжди любив, а телебачення відкривало ще одне вікно у світ — вікно без ґрат. Життя тут було затишним, а до самотності він звик ще давно.

Але в такі дні, як сьогодні, Норман бачив, що йому бракує контактів з іншими людьми. Справжніми людьми з плоті та крові, а не героями книжок чи образами на екрані. Крім лікаря Клейборна, решта лікарів, медсестри і санітари були минуцями постатями. А цей лікар тепер уже виконав своє завдання і присвячував більшість часу іншим пацієнтам.

Норман не міг. Тепер, знову ставши собою, він не міг спілкуватися з божевільними. Їхній буркіт, кривляння, нестямні жести непокоїли його, тож він віддавав перевагу самотності, а не їхньому товариству. Це було єдине, чого не міг змінити Клейборн, хоч обидва, безперечно, докладали ревних зусиль. Саме лікар Клейборн спонукав Нормана взяти участь в аматорській театральній програмі в лікарні, і якийсь час то був цікавий виклик. Принаймні на сцені, де вогні рампи відгороджували від публіки, Норман почувався в безпеці. Там він контролював ситуацію, за своїм бажанням спонукаючи

глядачів сміятися або плакати. Найбільшу втіху відчув, коли грав головну роль у п'єсі «Чарлі і його тітка», грав цю роль у жіночому вбранні, і то так добре, що глядачі вітали його вигуками й оплесками, проте всякчас усвідомлював, що це тільки вистава, прикидання, вигадка.

Саме ці слова згодом сказав лікар Клейборн, і тільки тоді Норман усвідомив, що виставу давали навмисне, це було продумане випробування його здатності функціонувати. «Ви повинні пишатися собою», — сказав Клейборн Норману.

Але було щось, чого Клейборн не помічав і про що Норман не розповідав йому. А саме: момент страху, що з'явився наприкінці, якраз перед тим, як викрили маскування героя. Момент, коли, дурнуватого всміхаючись, вигинаючись, кокетуючи розметаними локонами, Норман розчинився в ролі. Момент, коли він справді *був* тіткою Чарлі, — з тим винятком, що віяло в його руці було вже не віялом, а ножем. А тітка стала справжньою живою літньою жінкою, як і рідна мати.

Момент страху — чи істини?

Норман не знав. І не хотів знати. Лише хотів назавжди відмовитися від аматорської театральної гри.

А тепер, дивлячись у вікно, він помітив, що сонячне сяєво швидко поступається хмаровинню, на обрії показалися темні хмари, дерева навколо паркінгу зашелестіли, здригнувшись від пориву вітру. Замість пташиного щебету чулося безладне тріпотіння крилець, птахи спурхнули з розгойданого гілля, метнулися навіть й розчинилися в дедалі темнішому небі.

Але не хмари, щораз ближчі й чорніші, налякали птахів. Вони втекли, бо на паркінг почали заїздити автомобілі. З них повиходили водії й пасажери і рушили до входу в лікарню, як і щонеділі пополудні, коли пускали відвідувачів.

«— Ой, мамо, глянь на того кумедного чоловіка!

— А тут, хлопче, не слід такого казати! Пам'ятай, що я наказувала: не підживлюй безумства».

Норман похитав головою: так думати не годиться. Ці відвідувачі — друзі, родичі, які приїхали, дбаючи про своїх близьких.

Але не про Нормана.

Кілька років тому приїздили журналісти, але лікар Клейборн не дозволяв Норману зустрічатися з ними, і то навіть тоді, коли позбавив його безумства. А тепер ніхто не приїздив.

Більшість людей, яких знав Норман, померли. Мати, дівчина Крейн і той детектив, Арбогаст. Тепер він самотній і лише дививсь, як приїздять чужі люди. Кілька чоловіків, трохи дітей, а здебільшого жінки. Дружини, кохані, сестри, матері привозили подарунки і несли свою любов.

Норман похмуро поглядав на відвідувачів. Вони нічого не означали для нього, нічого не принесли йому. Тільки птахів сполошили. Це жорстоко, Норман завжди любив, щоб навколо були птахи, навіть ті, опудала яких набивав багато років тому, коли цікавився таксидермією. Для Нормана то було не хобі, він справді любив птахів. *«Наче святий Франциск Ассизький»*.

Дивно. Що спонукало його думати про це?

Глянувши знову вниз, Норман побачив відповідь. Унизу були великі птахи, які рухалися від фургончика на паркінгу, що зупинився неподалік від в'їзних воріт. Примружившись, він навіть прочитав літери на боковині фургончика: *«Священний орден смиренних сестер милосердя»*.

Тепер ті птахи видніли майже безпосередньо під ногами Нормана. Два великі чорно-білі пінгвіни ступали перевальцем по доріжці до входу. Мабуть, прийшли аж із Південного полюсу, щоб тільки побачити його.

Але ж це божевільна думка.

А Норман уже не божевільний.

2

Пінгвіни зайшли до лікарні й підійшли до столика прийняття у вестибюлі. Невисокий пінгвін в окулярах, що йшов попереду, був сестрою Купертиною, а високий і молодший — сестрою Барбарою.

Але сестра Барбара не думала, що вона пінгвін. Просто тепер вона взагалі не думала про себе. Її думки зосереджувалися на людях, які перебували в лікарні, на бідолашних, нещасних людях.

Їй треба пам'ятати, що вони саме такі, не піднаглядні, а люди, здебільшого десь такі, як і вона. Це була одна з тез, на яких наголошували під час вивчення психології, і, безперечно, це основоположна заповідь релігійного напучення. *«Я тут тільки завдяки ласці Господній»*. А якщо ласка Господа привела її до цих людей, вона має нести його слово і його втіху.

Але сестра Барбара була змушена визнати, що тим часом сама вона не зовсім утішена. Зрештою, вона новенька в ордені й раніше ще ніколи не виконувала милосердної місії, не кажучи вже про ту, яка привела б її до притулку для божевільних.

Спільну подорож запропонувала сестра Купертина, і то з очевидної причини: їй був потрібний водій. Сестра Купертина багато років їздила сюди щомісяця з сестрою Лореттою, але та черниця тепер захворіла на грип. Така крихітна і така тендітна жіночка, — нехай Господь дасть їй швидке одужання!

Сестра Барбара перебирала чотки, дякуючи Господу за свою витривалість. Така велика, здорова дівчина — як завжди казала мати. *«Така велика, здорова дівчина, як ти, не повинна мати жодного клопоту, щоб знайти собі пристойного чоловіка після моєї смерті»*. Але ж у словах матері озивалася незмірна доброта. Велика, здорова дівчина була звичайною бридулею, якій бракувало симпатичного обличчя, фігури і навіть елементарної жіночності, потрібної, щоб привабити бодай одного чоловіка, байдуже, з пристойними намірами чи непристойними. Тож після смерті матері дівчина була сама, аж поки не почула заклик. Потім раптом відкрився шлях, Барбара відповіла на заклик, стала послушницею, знайшла своє покликання. Спасибі Господу за це.

І спасибі Господу за сестру Купертину, котра, з безмежною впевненістю привітавшись із дрібною черговою за столом, представила її, поки вони чекають директора у вестибюлі. Ось вона вже бачить його. Він йшов коридором у легенькому пальті й з валізкою в лівій руці.

Лікар Стейнер був невисоким лисим чоловіком із кущавими бакенбардами, які компенсували його краніальну алопецію, і випнутим черевом, яке відвертало увагу від його низенького зросту. Але хто така сестра Барбара, щоб судити його або снувати здогади про його мотиви? Та й психологію вона вивчала не як головний предмет і покинула університет на останньому курсі, після смерті матері, а тепер усі ці інтелектуальні забавки слід відкласти назавжди.

Насправді лікар Стейнер виявився досить милим. Як професіонал вочевидь помітив її сором'язливість і докладав усіх зусиль, щоб черниця почувалася невимушено.

Але якраз другий чоловік, ще один лікар, що йшов до них услід за Стейнером із його кабінету, справді домігся успіху в цьому завданні. Тільки-но побачивши його, сестра Барбара відчула, що позбулася внутрішньої напруги.

— Ви ж знаєте лікаря Клейборна? — звернувся Стейнер до сестри Купертини, і та ствердно кивнула головою.

— А це сестра Барбара, — обернувся до неї Стейнер і показав руками в бік високого кучерявого молодика. — Сестро, я був би радий, якби ви познайомилися з лікарем Клейборном, моїм партнером.

Високий чоловік подав руку. Його долоня була тепла, як і усмішка.

— Такого, як лікар Клейборн, не часто можна зустріти, — промовив Стейнер. — Справжній психіатр і не єврей.

— Ви забуваєте Юнга, — всміхнувся Клейборн.

— Я забуваю багато речей. — Стейнер глянув на дзигарі на стіні за столом чергової і споважнів на обличчі: — Тепер я вже мав би бути на півдорозі до аеропорту.

Стейнер обернувся, переклав валізку в праву руку:

— Вам доведеться вибачити мені, — мовив він. — Завтра вранці в мене зустріч із Радою штату, а рейс о четвертій тридцять — єдиний звідси до завтрашнього полудня. Тож, із вашого дозволу, я лишаю вас із лікарем Клейборном. Тепер він тут за старшого.

— Авжеж, — енергійно мотнула головою сестра Купертина, — негайно їдьте туди.

Глянувши на молодика, Стейнер попрямував до виходу. Лікар Клейборн пішов із ним, і на мить обидва зупинилися перед дверима. Стейнер тихим голосом щось швидко сказав компаньйону, потім кивнув головою і вийшов.

Лікар Клейборн повернувся й підійшов до черниць.

— Вибачте, що змусив вас чекати, — всміхнувся він.

— Не вибачайтеся. — Голос сестри Купертини був лагідний, але сестра Барбара помітила, як на її чолі під маскувальною оправою окулярів із грубими скельцями раптом прорізалася зморшка. — Можливо, ми краще відкладемо наш візит до наступного разу. Вам, напевне, тут не бракує клопоту й без того, щоб піклуватися про нас.

— Та ні, жодного клопоту. — Лікар Клейборн сягнув рукою в кишеню піджака й дістав блокнотик. — Ось список пацієнтів, про яких ви запитували по телефону. — Відірвав верхній аркуш і подав старшій черниці.

Зморшка на лобі зникла, коли вона придивлялася до прізвищ, написаних на білому прямокутнику.

— Такера, Гофмана і Шоу я знаю, — проказала вона. — А хто такий Зандер?

— Прибув недавно. Гіпотетичний діагноз — інволюційна меланхолія.

— Хоч би що це означало.

На чолі сестри Купертини знову прорізалася зморшка, а в голосі почувалась особлива нотка. Але тут уже озвалася сестра Барбара.

— Тяжка депресія, — пояснила вона. — Чуття провини, тривога, соматична занепокоєність...

Відчувши на собі раптовий погляд лікаря Клейборна, Барбара затнулася. Її компаньйонка всміхнулася лікареві, немов вибачаючись:

— Сестра Барбара вивчала психологію в університеті.

— І я б сказав, що дуже непогано.

Сестра Барбара відчула, що зашарілася:

— Насправді ні, просто я завжди цікавилася тим, що трапляється з людьми, є так багато проблем...

— І дуже мало відповідей на них, — кивнув головою Клейборн. — Ось чому я тут.

Вуста сестри Купертини заціпились, натомість молодша черниця бажала, щоб вона сама тримала свій рот на замку. Адже не годиться отак хизуватися перед старшою черницею.

Барбара запитувала себе, чи вміє лікар Клейборн читати мову тіла. Та це вже не мало значення, бо сестра Купертини тепер вербалізувала її.

— Ось чому і я тут, — промовила вона. — Може, я не дуже багато знаю про психологію, але інколи думаю, що кілька добрих слів можуть дати більшу користь, ніж усі вигадливі балачки.

— Саме так, — всміхнувся лікар, і від цієї усмішки на чолі в Купертини знову проступила зморшка. — Я ціную це, і знаю, що наші пацієнти цінують це ще дужче. Інколи який-небудь відвідувач ззовні може за кілька годин більше зробити для їхнього духу, ніж ми здатні досягти за місяці аналізу. Ось чому я б хотів, щоб ви побачили містера Зандера після того, як зазирнете сьогодні до своїх регулярних підопічних. Наскільки ми змогли дізнатися, в нього немає живих родичів. Я можу, якщо хочете, дати вам копію його історії хвороби.

— У цьому немає потреби, — знову всміхнулася сестра Купертини, великою мірою відновивши своє звичайне поводження людини, яка хоче брати на себе відповідальність за все. — Ми просто порозмовляємо, і він розповість мені все про себе. Де його можна знайти?

— Четвертий поверх, вісімнадцята палата, якраз навпроти палати Такера, — пояснив лікар Клейборн. — Попросіть медсестру на поверсі, щоб провела вас.

— Дякую. — Голова в каптурі повернулася: — Ходімо, сестро.

Сестра Барбара вагалася. Вона знала, що хоче сказати, бо подумки всю дорогу повторювала слова в машині. Але чи слід їй іти на ризик знову образити сестру Купертину?

Що ж, тепер або ніколи.

— Хочу спитати: чи ви не заперечуватимете, якщо я лишуся з лікарем Клейборном? Є кілька запитань щодо програми терапії, які я хотіла б з'ясувати з ним...

Ось вона, застережлива зморшка. Сестра Купертина миттю відрубала:

— Ми справді вже не повинні набридати більше. Можливо, потім, коли лікар буде не такий заклопотаний.

— Будь ласка, — кивнув головою Клейборн. — Ми завжди нічого не ставимо в своєму графіку під час годин відвідин. Із вашого дозволу, я був би радий відповісти на питання сестри.

— Дуже мило з вашого боку, — мовила сестра Купертина. — Але ви певні...

— Зроблю це із задоволенням, — урвав черницю лікар Клейборн. — А тепер не хвилюйтесь. Якщо сестра не знайде вас нагорі, ви знову побачите її у вестибюлі о п'ятій годині.

— Дуже добре, — відвернулася сестра Купертина, але тільки тоді, коли її очі за грубими скельцями послали вогненний сигнал товарищці: *«Після зустрічі о п'ятій годині відбудеться лекція на тему обов'язку і послуху старшим»*.

Рішучість сестри Барбари на мить захиталася, але голос лікаря Клейборна поклав край її ваганням:

— Гарзд, сестро. Ви не проти, якщо я трохи ознайомлю вас із нашою клінікою? Чи ви хочете одразу взятися до справ?

— До справ?